

LATA BRANDISOVÁ

PAVEL KOVÁŘ

Velká pardubická steeplechase, nejstarší a nejtěžší překážkový dostih evropského kontinentu, má v listině vítězů zapsáno dosud jen jedno ženské jméno: Lata Brandisová. Její život připomíná slunný den, po němž následuje temná a studená noc. Na dráze, kde v roce 1937 slavně zvítězila, měla totiž později těžký pád, který málem nepřežila. Poté jí a jejím sestrám zabavil Gottwaldův režim zámeček v Řitce u Prahy a vystěhoval je do chaty, kde žily na pokraji biedy. Ona si však nikdy na svůj osud nestěžovala. Zemřela před téměř dvaceti lety a takřka v zapomnění.

Bylo jich devět sourozenců, sedm dívek a dva mládenci. První přišla na svět v roce 1888 Terezie, po ní Gabriela, pak Leopold a Mikuláš, poté dvojčata Kristina a Immaculata, dále Alžběta, Markéta a Jana. Jejich matka, hraběnka Johanna von Schafferová, pojala za chotě hraběte Leopolda Brandise, rodáka z Tyrol a husarského důstojníka. Zpočátku žili v Úmoníně u Kutné Hory na zámku Schafferových, kde se 26. června 1895 narodila již zmíněná dvojčata, z nichž Immaculata, jinak řečená Lata, je hlavní hrdinkou tohoto příběhu. Další osudy rodiny se odehrávaly v Řitce, kde hraběnka Johanna dostala věnem panství: zámeček, pivovar, lihóvar, dva statky, pole, louky, rybníky a lesy. Zmínku si ještě zaslouží prarodiče Lata z otcovy strany, tyrolský hrabě Heinrich Brandis a jeho žena Barbora, rozená hraběnka Kinská, ale také Barbořin bratr, a tudíž prastrýc Brandisových dětí, hrabě Oktavián Kinský (1813–1896). Ten byl totiž v roce 1874 jedním ze tří spoluzakladatelů Velké pardubické. To jen na vysvětlenou, po kom Lata zdědila lásku ke koním a jezdecké geny.

KOMTESY S KNÍRKY

V Řitce se Brandisovým nežilo špatně. Hrabě Leopold byl vzdělaný muž a náruživý jezdec a na svém panství založil malý chov koní. Německy mluvil a psal líp než česky, ale v Čechách se mu líbilo. A dvacáté století se dosud tvářilo šťastně a mírumilovně. Koho by napadlo, že náhle zemře na tehdy neléčitelnou spálu desetiletý Leopold a zanedlouho vypukne první světová válka. Chmury jsou zatím v nedohlednu, na zámečku panuje idyla, a tak místní kronikář napsal: *Řitický hrabě Brandis neměl ani tak pozhnánno na statcích vezdejších jako na dětech. Obyvatelé naší vesnice velmi často mohli pozorovati, jak on a s ním dlouhá řada jezdců uhánějí po polních cestách nebo silnicích se svým štolbou směrem k Mníšku. Tam přijížděvali na „privát“, to jest soukromé vyučování. Někdy používali též malého dvoukolového vozu, zvaného „kačírka“, ovšem za ním klusaly na krásných konících dospělejší komtesy, držíce se s jistotou v sedle.* – Nejšikovnějším jezdcem byla Lata, a proto dostala na povel sourozence při vyjíždkách do kraje. Hraběcí děti „chodily ven“ často na koních. O tom, že jim

Foto Petr Jaroševský

Lata velela, svědčí poznámka psaná její rukou na rubu fotografie více než devadesát let staré: *Als Kinder, meine 4 Schwestern und ich. Nach einem Offiziersrennen (Wir waren alle Offiziere) – Jako děti, moje čtyři sestry a já. Po jednom důstojnickém dostihu (my všechny byly důstojníky).* V rodině se mluvilo německy,

i když všichni uměli česky. Pro Lata a její dvojče Kristinu byla jízda na koni nejmilejší zábavou. Jako malé holčičky šplhaly ve stájích na koňské hřbety, od osmi už samy jezdily a jako desetileté řídily bryčku. Hrabě Leopold Brandis často brával děti na dostihy do Chuchle, kam brzy sama jezdívávala dospělá Lata, ale pro změ-

nu na kole, a to do „práce“. Rádi ji tu viděli, protože dobrých jezdců pro trénink koní není nazbyt. Svět byl však staromódní a bránil ženám, aby v dostizích soupeřily s muži. Přesto se jedenadvacetiletá Lata poprvé objevila v sedle na pardubickém závodisti. Bylo to roku 1916 v handicapovém závodě. Na frontách se sice válčilo, ale tady trochu závodilo. Velká pardubická steeplechase se však v době války nekonala. První pardubický start neskončil pro Lata dobře, spadla z koně a potloukla se. Páni jezdci se mohli ironicky pošklebovat; zatím ještě ano.

DÁMSKÉ DOSTIHY

Šedesátiletý hrabě Brandis vstoupil dobrovolně do armády v první světové válce, na frontě se ocitl i syn Mikuláš, a tak v Řitce zůstaly jen ženy: hraběnka Johanna a sedm dcer. Lata, jež byla zvyklá velet sestrám při dětských hrách, velela teď, po odchodu otce a bratra, celé rodině a kromě jiného se starala o osm jezdeckých koní. Se sedmi z nich se však brzy loučila, protože i koně museli do válečné vřavy. Válka přinesla rodině velkou bolest: Mikuláš padl na italské frontě. A krátce po vzniku Československé republiky tu byla pozemková reforma a zmenšení rodového majetku. Finanční těžkosti přiměly Brandisovy k pronájmu jediného statku i polnosti a Latě zůstala ve stáji na zámečku jen slepá klisna Luska. Tehdy však už vydatně trénovala v Chuchli a v roce 1921 se tam dočkala prvních úspěchů v rovinných, ale pozor – dámských dostizích: jednou byla první a dvakrát druhá. Jela i dámskou jízdou v německém Kuchelbachu, kde skončila třetí. Rozhodující zvrat v kariéře talentované jezdkyne a zchudlé šlechtičny způsobil její bratranec Zdenko Radslav Kinský z Chlumce nad Cidlinou. V roce 1927 ji pozval na Orlik, na panství svých nevlastních synů Schwarzenbergů, kde připravoval koně chlumeckého chovu pro překážkové dostihy, zejména pro Velkou pardubickou. Ocitla se tak ve svém živlu a brzy tu vznikl nápad: přihlásí se jako první žena v historii do Velké pardubické. Lata byla půvabná dáma, plavovlasá a štíhlá, s ocelově šedýma očima. Když se občas vydala se sestrami do Prahy a procházely se po korzech, nejeděn fešák se za ní ohlédl. Sedm hraběcích dcer, jedna hezčí než druhá,

Lata byla půvabná mladá dáma

ale jen tři se provdaly. Proč? „Hrabě nemá dost peněz pro své dcerunky na věno, to je holt taková panská svízele,“ minil lid v Řitce. Byla to pravda, ale taky se říkalo, že pan hrabě je moudrý a veselý papá, kterého dcery tolik zbožňují, že do vda-vek se jim ani moc nechce.

ODDĚLENÁ ŠATNA

Jak se dalo čekat, jezdci namítali, že Velká pardubická je pro ženu příliš těžký dostih. Spíš se však obávali porážky od Laty, což nemohli otevřeně přiznat. Protest proti jejímu startu podali Československému jockey-clubu, v jehož čele stál právě Zdenko Radslav Kinský. Ten o protestu napsal Královskému jockey-clubu do Londýna, když dopředu tušil, že vše dobře dopadne. A taky že ano. Britové, kteří určovali dostihové zákony celému světu, odepsali, že „nemůže být nejmenších námitek proti startu ženy v překážkovém dostihu, pokud bude mít oddělenou šatnu“. Teď už Latě nestálo nic v cestě. Při své premiéře sedlala Nevěstu, polokrevnou klisnu z Chlumce, a doběhla s ní na pátém místě. Na trati pětkrát spadla, přesto jí však v cíli vítal bouřlivý potlesk. Na další start nicméně čekala tři roky. Nejdříve pro ni neměli v chlumeckém chovu vhodného koně, pak zemřela matka a otec a nebyl to zkrátka dobrý čas. Na zámečku tehdy žila Lata s Kristinou, Gabrielou, Margaretou, Janou a pár let tu pobývala i ovdovělá Alžběta se svými dětmi. Ne že by na dostihy nemyslela, v Chuchli občas trénovala, ale další příležitost dostala až v roce 1930. To měl pro ni bratráněk Zdenko Radslav znamenitého skokana Norberta. Skončila s ním ve

Velké pardubické na čtvrtém místě, ale sklídila ovace téměř jako vítěz. Za rok se o jednu příčku zlepšili. A rovněž třetí místo, avšak pro změnu s klisnou Normou, získala Lata i ve třiatřicátém roce. O rok později doběhla tahle dvojice druhá, ale v dalším ročníku až pátá. V těchto letech vyhrávali na pardubické dráze koně z východopruského chovu, což vlastenecky smýšlejícího Zdenka Radslava Kinského vůbec netěšilo. A tak před Velkou pardubickou 1936 rozhodl, že na Normě pojedou zkušený italský jezdec, protože klisna asi potřebuje pevnou mužskou ruku. Norma však doběhla čtvrtá a v cíli se znovu radovali Němci.

DVĚ ŽENSKÉ DUŠIČKY

Zdenko Radslav se proto rozhodl, že poskytne Latě a Normě ještě jednu šanci. A tak zavládla 17. října 1937 na pardubickém závodišti velmi napjatá atmosféra. Citelně však souvisela s politickou situací, Hitlerovými nároky na české pohraničí a s tím, že válečný konflikt byl na spadnutí. Proto si čtyřicet tisíc diváků Velké pardubické přálo, aby alespoň tady dostali Němci co proto. Favoritem dostihu byl německý polokrevník Herold, vítěz posledních dvou ročníků, a další německý hřebec – Quixie. Na těžké půdě odstartovalo šestnáct koní, na Taxisově příkopu spadl Herold a německý jezdec Lengnik si zlomil klíční kost. Přesto však znovu nasedl a pokračoval. Do vedení šel Quixie s německým žokejem Schlagbaumem a Norma s Brandisovou, postupně zvyšovali náskok a zároveň tak dostávali diváky do varu. Že by vyšel tajný tip? Přání se stalo skutečností: za Hadím příkopem šly Norma s La-

tou do vedení a vyhrály o sedm délek. Publikum, zejména jeho ženská část, šlelo nadšením a dlouho po skončení dostihu nechtělo opustit závodiště. Noviny psaly jen v superlativech. Týdeník STAR: *Ani ten největší optimista nedoufal, že proti šesti prvotřídním cizincům se nám podaří tuto bohatou cenu zachránit. Každoročně obdivujeme schopnosti německých skokanů a považujeme již za úspěch, když český kůň se aspoň umístí. Toho, co vyjímaje tragicky zahynulého kapitána Poplera nedokázali naši jezdci, docílila statečná žena.* Magazín OZVĚNY: *Sl. Brandisová jako dobrá sportswoman věřila, že i když jí stíhal v minulých letech nezdar, přece jen Velkou pardubickou jednou projede vítězně, a nezklamala ji ani velká víra, ani její věrná Norma. Klidná a neunavená proběhla výtečná plavka cílem. V přeplněném hledišti nebylo jediné ruky, jež by se nebyla pozdvihla k nadšenému potlesku, a jediného srdce, které by oběma ženským dušičkám, statečné jezdce a plavé Normě, nebylo upřímně přálo zaslouženého vítězství. Triumf neměl jen sportovní rozměr. Lata vstoupila do dějin Velké pardubické jako první vítězka, ale současně porazila Němce. To byl pádnější důvod k radosti v té pohnuté době.*

Foto archiv Evy Pospíšilové

podářů. Od té chvíle plynuly výnosy z majetku Brandisových do protektorátní pokladny. Sestry, již tak skromně žijící, přišly o jediný zdroj finančních příjmů. Naštěstí onen dosazený správce, jenž pocházel z Moravy, byl nejen dobrý hospodář, ale i slušný člověk. Pokud to jen trochu šlo, kdekomu v obci pomáhal. Lata a její sestry od něho co chvíli dostaly mouku či brambory. V té době nemohly zaměstnávat kuchařku a později ani služku. Přestaly také mluvit jazykem Goethovým. Dříve jim to bylo jedno: chvíli šprechtily německy, pak švitořily česky, občas se zalíbením hovořily francouzsky. Ve válce však byla němčina pro ně tabu a čeština vyhrála na celé čáře. Všechny sestry se vzájemně respektovaly a práci si mezi sebou rozdělily. Lata pečovala o stáje a koně; tři si půjčila ještě před uvalením nucené správy z Chlumce. Ve válce nemohla trénovat u Kinských v Oboře a ani v Chlumci, a tak často šlapala na kole do Chuchle, sedlala tam koně v tréninkové práci a byla šťastná, že je mezi svými. Občas tu jela překážkový dostih. Květnové povstání v pětáctýřicátém roce ji zastihlo na tréninku v Chuchli, jakmile se však ozvala střelba, sedla na kolo, jela do Prahy a tři dny ošetřovala raněné ve vyšehradské sokolovně.

NUCENÁ SPRÁVA

Krátce před podepsáním mnichovského Hitlerova diktátu v září 1938 odevzdali zástupci české šlechty do rukou prezidenta Edvarda Beneše protest proti odtržení českého pohraničí. Jejich mluvčím byl Zdenko Radslav Kinský. Němci si to pamatovali a za protektorátu Čechy a Morava uvalili na rody protestující a rody s nimi spřízněné takzvanou nucenou správu. A tak se jednoho dne v Řitce objevil nový správce statku Brandisových. Tím skončil z moci úřední pronájem dosavadních hos-

POSLEDNÍ DOSTIH

Při první poválečné Velké pardubické v roce 1946 sedlala Lata hřebce Nurmiho, jehož matkou byla její milovaná Norma. Měli však smůlu, upadli, Lata si zlomila klíční kost a dostih nedokončila. O rok později na hřebci Otellovi dopadla ještě hůře: kromě klíční kosti si zlomila dvě žebra a pohmoždila rameno. V osmačtyřicátém se na startu Velké pardubické neobjevila. To byl moc špatný rok. Zdenko Radslav Kinský a jeho paní odjeli v červnu na svat-

Na rubu snímku napsala asi čtrnáctiletá Lata (vpravo) poznámku o „důstojnickém dostihu“. Knírky si dívky namalovaly sazemi.

Foto archiv Evy Pospíšilové

bu svého syna Norberta do Itálie a už se domů nevrátili, zůstali v exilu. Náhle bylo všechno jinak. Záměček Obora, u něž Lata na cvičné dráze roky trénovala, zabral stát. Kdo se měl vyznat v těch nových poměrech? Ale přišly ještě horší časy. Naposledy, aniž to tušila, sedla koně v dostihu na pardubickém závodišti 23. listopadu 1949. Šestapadesátiletá dáma nestartovala tentokrát ve Velké pardubické, ale v Kinského memoriálu a byla hlavní hrdinkou hrůzně vyhlížejícího pádu na Hadím příkopu. Tady se po pádu ocitla na zemi ve změti kopyt a koňských těl. Týden ležela v kómatu, a když se probudila, dlouho byla jako omámená, pomalu mluvila a jen zvolna si vybavovala, co se stalo. Kromě fraktury lebeční kosti utrpěla zlomeninu nohy, několika žeber, klíční kosti a poranění páteře. Dva měsíce se skoro učila znovu chodit; do konce života už nikdy neodložila hůlku. „Stalo se několik chyb. Kdybych si včas všimla, že v Hadím příkopu leží dva koně, vyhnula bych se. Ale já je zahlédla pozdě, ve chvíli, kdy už se Nina pode mnou odrazila. Já ji vzala nazpátek, ale to se nemá. Klisna o něco zachytila

Velká pardubická 1947: jezdčynie Brandisová v sedle Otella vzorově, ale naposledy v životě překonává Taxisův příkop

Foto archiv Východočeského muzea

Lata Brandisová se loučí s chatovou osadou v Bojově. Do Rakouska si ji odváží synovec Ernst Haan, vlevo je neteř Eva Pospíšilová.

přední nohou, šly jsme k zemi a ostatní koně padali přes nás. A že jsem si nevzala přílbu? Ono jich moc nebylo a já tu svou někomu půjčila, kdo se bez ní bál. Třeba mu pomohla a jinak by se přizabil," usmívala se při vzpomínkách.

ZE ZÁMEČKU DO CHATY

Kolektivizace vesnice v padesátých letech znamenala, že stát zabral sestrám Brandisovým z moci úřední všechny pozemky a ze tří čtvrtin zámeček. Věci, nábytek a obrazy, se odvážely do skladů v okolí, při tom se ničily a taky ztrácely. Státní statek chtěl zřídit v zámečku ubytovnu pro nové pracovníky. Proti tomu nemohly nic namítnout, pokud nechtěly do kriminálu. Ve třiapadesátém roce však přišlo jiné rozhodnutí: nebude tu ubytovna, ale zemědělská škola, a proto se musejí vystěhovat. Nemohly si moc vybírat, ale nechtěly skončit v nějaké barabizně, a tak kývly na takzvanou Kadláčkovu chatu v nedalekém Bojově. Měla

podobný osud jako jejich zámeček v Řitce. Režim ji zabavil někdějšimu obchodníkovi. Byl to domek zděný na půl cihly a teplo se uvnitř moc neudrželo. Stál na kopci, na kraji chatové kolonie, měl malý obýváč, dvě ložničky, kuchyňku, chyběla mu koupelna, nebyla tu zavedená elektřina a ani voda. Nastěhovaly sem nejnmutnější kusy nábytku a na stěny si pověsily fotografie matky, otce, babičky Barbory a obraz slavné klisny Normy. Z Řitky odcházely s hlavami vzhůru, držely se statečně a neplakaly. Nikdy později však už do obce a na své někdejší panství nevkráčily. Jen kostel v Líšnici navštěvovat nepřestaly.

DĚLNICE A ZÁLESÁK

Kristina a Jana si našly práci v modřanské Orionce. Ráno vstávaly hodně brzy, v pět vyrážely z domova na autobus a vracely se až pozdě odpoledne. Kristina balila na pásu

Foto archiv Evy Pospíšilové

čokoládové bonbóny, Jana řezala kartónové krabice. Lata zatím doma připravovala dříví a nosila vodu; od studny pětatřicet schodů. Stejně jako na zámečku měly i tady rozdělené domácí práce. O Latě již řeč byla, Kristina prala a pečovala o úklid, Hana pěstovala na zahrádce zeleninu a vařila. Když za nimi přijela sestra Alžběta a její děti nebo synovec Petr s rodinou, nikdy si nestěžovaly. Braly věci, jak jsou, často s humorem. Přes deset let Kristina a Jana pracovaly v Orionce, do důchodu šly dlouho po šedesátce a každá měla penzičku ani ne pět stovek. Lata pobírala invalidní důchod a nebyla na tom o nic líp. Na dostihy jí zbyly jen vzpomínky. Socialistický dostihový sport chtěl navždy zapomenout na „buržoazní éru“, a proto dlouho nikdo Latu nepozval do Pardubic. Až v pětadesátém roce, kdy zvolna začínalo politické táhání, se ozvali pořadatelé. Její návštěva měla symbolický příděch. Tehdy byla blízko k vítězství opět žena: Eva Palyzová skončila druhá. Jejich společný snímek se síce objevil v novinách, ale článek o tom, jak žije vítězka Velké pardubické, vyjít nemohl. K tomu žádný šéfredaktor nenašel odvahu.

SLIB NEDODRŽELY

Dvacet let žily tři sestry v Kadláčkově chatě nad Babí roklí u Bojova při petrolejce. A proto si večer nepředčítaly nahlas z knih jako kdysi na zámečku, ale spíš poslouchaly tranzistorové rádio anebo držely černou hodinku. I když neměly koupelnu a voda donášená kbelíky byla moc ceněným zbožím, neodradilo je to od každodenní koupele. Nevadilo jim ani to, že vodu musely ohřívat na kamnech. Když pak chataři zavedli do osady elek-

třinu, sestry si pořídily ledničku a čajem elektrický radiátor. Později se podařilo natáhnout vodovodní trubky až k chatě, takže odpadlo nošení vody do schodů, které by Lata už těžko zvládala. Přepadla jí totiž malá mrtvička. Ovšem když se jí za pár dní udělalo líp, hned zase sekala dříví. Líšnický pan farář, který ji přišel navštívit, se nestačil divit. Jenomže roky se nedají zastavit. A tak přicházely zimy, které pro tři osamělé stařenky znamenaly takřka boj o holé životy, zvláště když napadl sníh. Každá nová zima byla těžší než ta minulá, až se stalo, co jednou muselo přijít. Kristina nastydla, dostala zápal plic a koncem listopadu 1979 zemřela. Ve třech tvořily sehraný tým, ale ve dvou byla jeho pevnost narušena. Tu zimu po smrti Kristiny přečkaly jen s vypětím všech sil. Na tu další si netroufaly. Proto se Jana přechodně odstěhovala do Líšnice a pro Latu si v září 1980 přijel synovec Ernst Haan, syn nejstarší sestry Terezie, a odvezl ji do Reiterreggu ve Štýrsku. Při loučení si však Jana a Lata slíbily, že neopouštějí domek natrvalo a že se sem na jaře obě vrátí. Jenomže slib nedodržely. V době, kdy chata začala pomalu mizet v zeleni, Marii Immaculatu Brandisovou pohřbívali do kapličky svobodných pánů von Haanových v Reiterreggu. Naposledy vydechla 12. května 1981. Dožila se téměř šestaosmdesáti let. Umřela na zápal plic stejně jako její dvojče Kristina.

Když se dnes zeptáte chatařů v Bojově na Latu Brandisovou, vítězku Velké pardubické, většinou nevědí, o kom je řeč. Až při zmínce, že byla hraběnka a někde tady žila, zareagují: „Nojo, tu jsme znali. Měla ještě sestry, to byly takové babky.“ Jak je sláva pomíjivá ... O slavné jezdčynie tady dnes vědí jen nejbližší sousedé a opuštěná Kadláčková chata. □